

קידוש השם בדורנו

הגני מקדיש את הדברים הבאים לעילוי נשמת הקדוש דורון זיסרמן הי"ד שנפל לפני בני-עולה וקידש בחייו ובמותו את קדושת השם העם והארץ.

מצות עשה של תורה לקדש את השם, שנאמר: ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם (ויקרא פר' כ"ב, ל"ב) דרשו רבותינו בספרא: וכשהוא אומר ונקדשתי – מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחודי, ת"ל בתוך בני ישראל המרובים, מכאן אמרו: כל המוסר עצמו ע"מ לעשות לו נס, אין עושים לו נס ושלא לעשות לו נס – עושים לו נס, שכן מצינו בחנניה, מישאל ועזריה וכו' וכשתפס מרינוס את פפוס ולולינוס בלודקיא אמר להם אם אתם מעמם של חנניה, מישאל ועזריה יבא אלקיכם ויציל אתכם מידי – וא"ל חנניה, מישאל ועזריה כשרים היו ונבוכדנצר היה הגון שיעשה נס על ידו. אבל אתה מלך רשע אתה ואין אתה הגון שיעשה נס על ידך ואנו חייבים מיתה לשמים וכו', אלא סוף שהמקום עתיד ליתבע דמנו מידך, אמרו: לא – נסע משם עד שבאו עליו דיופלי מרומי והוציאו את מוחו בבקעיות. מצוה זו מנארה מוני המצוות במנין תרי"ג המצוות (ספר המצוות לרמב"ם – עשין ט', סמ"ג עשין ה', ספר התנוך רצ"ו סמ"ק מצוה מ"ד).

יש למצות קידוש השם – כמו שהגדירו רבותינו – שני חלקים: החיובי – לקדש שמו הגדול (לשון הסמ"ג) – והשלילי, מניעת חילול השם ולמסור את הנפש למיתה, כדי לא לגרום לחילול השם חלילה. אם כן, נכלל בזה ענין כל הדברים שבקדושה הנאמרים בעשה (ברכות כ"א י"ב ע"ש), וכן אמר רב אדא בר אהבה מכיון שאין היחיד אומר קדושה, שנאמר: ונקדשתי בתוך בני ישראל – כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה, מאי משמע? דתני רבנאי אחיה דרבי חייא בר אבא אתיא "תוך". כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתוב התם הבדלו מתוך העדה הזאת. מה להלן עשרה אך כאן עשרה. בירושלמי שם (פ"ז ה"ג) דרשה אחרת: א"ר סימון נאמר כאן מתוך ונאמר להלן תוך, ויבואו בני ישראל לשבור בתוך הבאים (בראשית מ"ב ה') מה תוך האמור להלן עשרה אף כאן עשרה. רבנו המאירי בברכות מביא מקור נוסף: במקהלות ברכו אלוקים ואין קהל פחות מעשרה.

על כל פנים מצינו ע"פ הגמרא: יסוד התפילה בצבור, שעיקרה אמירתו של כל דבר בקדושה בעשרה – קשור ואחוז במצות קידוש השם, ואע"פ שהר"ן במגילה כ"ג, ע"ב כותב: שאין פסוק זה אלא אסמכתא בעלמא. ועיקרו של הדין לומר דבר שבקדושה בעשרה, אינו אלא מדרבנן, כבר נחלקו בענין זה הראשונים ומצינו לתשב"ץ בתשובותיו (ח"ב סי' קס"ג) שמי שנשבע לא לעבור לפני התיבה, הרי זה כנשבע לעבור על המצוה – ואין שבועתו חלה. ואע"פ שמרן החיד"א בברכי יוסף: דחה וכתב שלשמוע קדושה וברכו מילתא דרבנן היא, הרי בכ"ז גדולה חשיבות ענין זה יותר ממצוות מפורשות שבתורה, וכן משמעות דברי הרא"ש בברכות פ"ו: שלשה שאכלו (סימן כ' על סוגיית מ"ז ב שם) ודבריו על מעשה דרבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו ושהשלימו לעשרה, היכי עביד הכי והאמר רב יהודה המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר: לעולם בהם תעבודו – ותשובת הגמ' מצוה דרבים שאני וכתב הרא"ש: דאלים עשה דרבים, דכתיב: ונקדשתי בתוך בני ישראל, דהיינו עשה דמקדשין את השם בעשרה ברבים, ואפילו הוי מילתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מן התורה אפ"ה דחי עשה דיחיד דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא כגון: לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה דמשמע דבכל ענין איירי.

וע"ע שם בתוספות, דבור המתחיל "מצוה דרבים שאני", שדחה תשובת בה"ג בענין אבלות ביו"ט שני של גלויות – דהכא תזינן, דאתא תפילה דרבנן ודחיא קרא, דלעולם בהם תעבודו – ויותר מפורשים הדברים ברא"ש שם, שמפרש מושג חדש "דעשה דרבים דרבנן – דחי עשה דלעולם בהם תעבודו".

כדי להבין יסוד זה, שלמרות שפרטי הענין של אמירת קדושה וברכו: דרבנן – עקרו בנוי על יסוד קידוש השם דוחה מ"ע דאורייתא – נזכיר כאן דברי הגאון בעל תפארת שמואל על הרא"ש (אות י"ב) שכתב: "פרושו שהעשה היא שמקדשין שמו ברבים ולא ביחיד אבל הקידוש גופא הוא מדרבנן, שהרי כל תפילה דרבנן".

הסבר הדברים: כל דבר שבקדושה הנעשה בפני עשרה מישראל ששורה עליהם שכינה – מתקשר עם מצות קידוש השם ואע"פ שהדבר עצמו בפרטיו כגון: תפילה, ק"ת וק"ש – היא דרבנן – יסוד קידוש השם ברבים הוא יסוד היסודות של התורה כולה, מדאורייתא.

נמצינו למדים יסוד ענין קידוש השם שהוא כל דבר שנודע ברבים – וכל דבר שנוגע לרבים הוא בכלל מצוה זו ומכאן גם היסוד החיובי שלה – כלשון רבינו יונה בשערי

תשובה שער רביעי אות ה': "לקדש תורתו כנגד בני אדם – ולהודיע להם גבורת השם וכבוד הדר מלכותו". וגם בצד של שלילת חלול השם ע"י מניעת העבירות ומסירות נפש על המצוות, שצריך למסור נפשו עליהם מתוך אהבת יוצרו (לשון רש"י סנהדרין ע"ד לא תחללו) אפילו נוטל נפשו, כמדרשו הנורא של התנא האלוקי רבי עקיבא בזמן שמסר נפשו למיתה מתוך עינויים נוראים: ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך – אפילו נוטל את נשמתך (ברכות סא"ב) וכך דרשו רבותינו בספרא (אמור כ"ב ל"ג) שם: המוציא אתכם מארץ מצרים – על תנאי הוצאתי אתכם מארץ מצרים – על תנאי שתמסרו את עצמכם לקדש שמי.

בעל ס' החינוך מפרש: מסור עצמך וקדש שמי שימסור עצמו למיתה – ורבינו יונתן מלוניל בפרושו לסנהדרין (סנהדרין גדולה, הוצ' מכון הרי פישל, עמוד קכ"ז) עד שמצווה אדם על קידוש השם להראות לכל כי הוא מוסר נפשו וכל אשר לו בעבור כבוד שמו הקדוש.

הרי לכאורה עיקר קידוש השם הוא ע"י שימסור עצמו למיתה ובאמת יהרג על קידוש השם. אבל הרי מאותו פסוק נלמד כל דבר שבקדושה שנעשה ברבים. נשאלת אפוא השאלה: מה הקשר בין זה ובין קיום מצוות ברבים, שגם הוא נכלל בפסוק זה של קידוש השם – וכל הדברים שבקדושה הנאמרים בעשרה – ומה הקשר בין מסירות נפש על קידוש השם, וקידוש השם בתפילה וחובה דרבים.

נוכל לרדת לעומק הענין הזה אם נעמוד על כונת חז"ל בספרא הדורשים ומדגישים את הקשר שיש בין יציאת מצרים ומסירות נפש על קידוש השם, האם רק סמיכות ענינים לפנינו – או שיש כאן קשר מהותי פנימי ועמוק שיפתח פתח לפנינו להבנת כל הענין של קידוש השם.

מספרים בשם הגאון רבינו יהושע לייב דיסקין, הרב מבריסק, ואח"כ גדול הרבנים בירושלים, הסבר מיוחד בענין מצוות הסיפור ביציאת מצרים. ההסבר הוא: הכבדת לבו של פרעה באה, כדי להביא לידי קידוש השם בעולם שקיבל עשר מכות ובכל זאת רדף את ישראל, הרי שענין שעבודם היה בעיניו הכרחי לקיים מלכותו האדירה ובכל זאת נאלץ לשחררם מפני שחזקה עליו יד ה'. וזה היה קידוש השם הגדול לעיני כל העמים בצאת עם ה' מארץ מצרים – ולכן באה המצווה לפרסם את הנס הזה ולספר ביציאת מצרים ומשם יסוד כל הדין של פרסומי ניסא.

הרי שעיקר קידוש השם הוא במה שנודע לעיני כל בישראל ובעמים, כוחו וגבורתו וגדולתו של הקב"ה – ואימתי מתגלה הדבר, כשישראל מוסרין את עצמן באהבה על קדושת שמו יתברך ובזכות מסירות קודש נעשה להם נס – אין לך קידוש השם גדול מזה.

אפשר לפרש דברים אלו עפ"י מה שדרשו חז"ל על הפסוק: "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך" – בזכות שני דמים, דם הפסח ודם המילה (עי' רש"י שמות י"ב ו') דמים אלו מיצגים את מסירות נפשם של ישראל שבאותו הדור שסיכנו עצמם לשחוט את הפסח – אלילם של מצרים – לעיניהם כדי לקיים מצות ה' ביד משה וזבחו את תועבת מצרים לעיניהם ובפרסום רב – דם על המשקוף ועל שתי המזוזות – ומלו עצמם ולא חשו מפני סכנת דרכים וחולשת גופם – לכרות ברית עם אלקי אברהם אביהם – ולא חשו להריגת גופן – ובזכות זה עשה להם הקב"ה נס ויצאו מעבדות לחרות ומשעבוד לגאולה ובכך התגדל והתקדש שמו של הקב"ה בכל העולם.

הרמב"ם, בתשובתו לרבינו דניאל הבבלי בענין פרסומי ניסא, כותב: אם כן עיקר פרסומי ניסא הוא כדי לקדש את השם בעולם – לכן כשנעשה נס, קידוש השם עוד יותר גדול וביחוד מפורשים הדברים באגרת השמד של הרמב"ם: שעיקר קידוש השם הוא דוקא בצד החיובי שלו, שזכות האדם לקיים מצוה במסירות נפש וינצל מן הסכנה בעבור טהרת כונתו, אין מעלה גדולה הימנה!

וכך כותב הרמב"ם: וקדושת ה' – הוא היפך חילול ה' וזהו שהאדם כשיעשה מצוה מן המצוות ולא יערב עמה כונה מן הכוונות אלא אהבת ה' יתעלה ועבודתו בלבד – הנה הוא קידש את ה' ברבים. וכמו כן אם ישמעו ממנו שמועות טובות – קידש את השם, כמו שאמרו (יומא פ"ו) בזמן שהאדם קורא ושונה וכו' עד: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בכך אתפאר" וכמו כן אדם גדול כשימנע עצמו מן הענינים המכוערים אצל בני אדם וכו' – קידש את ה' כמו שאמר – ולזות שפתיים הרחק ממך. ובאותה אגרת כשהוא עוסק בענין מדרגת הנהרגים על קדושת ה', כותב הרמב"ם: "דע כי בכל מקום שאמרו בו חז"ל ייהרג ואל יעבור – אם יהרג, כבר קידש את השם, ואם היה בעשרה מישראל כבר קידש את השם ברבים כמו חנניא, מישאל ועזריה ודניאל ועשרה הרוגי מלכות ושבעת בני חנה ושאר ישראל הנהרגים על קדושת ה', הרחמן יקום דמיהם וכו'. ואיש שיזכהו לעלות במעלה עליונה כזאת כלומר שנהרג על קדושת ה' – אפילו היו עוונותיו כירבעם בן נבט וחבריו הוא – מעולם הבא, ואפילו לא היה תלמיד-חכם, וכך אמרו חז"ל: "מקום שהרוגי מלכות עומדים, אין כל בריה

יכולה לעמוד במחיצתם מאן נינהו, אילימא רבי עקיבא וחבריו כ"ש דאיכא תורה ומעשים טובים אלא הרוגי לוד. המעשה של הרוגי לוד (שהוזכר בתלמוד במס' פסחים נא. וב"ב י"ב ובמסכת תענית י"ח ב' מפורט ברש"י שם) – שגני האחים שהיו בלוד פפוס ולולינוס (שמות לועזיים – לא נהגו אז אצל ההולכים באורחא דמהימנותא) ומסרו נפשם על ישראל. בתו של המלך נמצאה הרוגה ואמרו: היהודים הרגוה, וגזרו עליהם גזירה להשמידם, ועמדו שני אחים אלה ואמרו: מה לכם על ישראל? אנחנו הרגנוה. והרג אותם המלך לבד והיהודים נפדו. ועליהם אמרו חז"ל אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם (אע"פ שלא היו ת"ח).

והנה ענין פפוס ולולינוס לא היה גזירה על דת, שגזרו גויים על ישראל ומסרו נפשם לקיים המצוה ונהרגו – אלא ענין של הצלת יהודים, של כלל ישראל שבאותו הדור, מחרב הגויים מפני עלילות דברים שהתאנו להם. והרמב"ם מגדיר את זאת: "שנהרג על קדושת השם". אם כן, מהו קידוש השם הזה – מסירות נפש עבור יהודים שלא יהרגו – הרי שעצם ההריגה עבור הצלת נפשות בישראל, אפילו אם העושים אינם ת"ח ואפילו כל העבירות בידיהם – משמסרו נפשם על הצלת אחיהם בית ישראל, קדוש יאמר להם: והם למעלה מצדיקים גמורים – ועולים במעלות קדושים וטהורים.

נמצינו למדים, מי שנהרג משום קיום מצות ישיבת ארץ ישראל ששקלוה חז"ל כנגד כל המצוות – שהוא בכלל מקדש את השם ברבים, שעצם ישיבתם של ישראל בא"י הוא בכלל קידוש ה', וגלות ישראל מעל אדמתם – היא חילול ה' שאין למעלה הימנו.

את הדברים האלה אמר במפורש יחזקאל הנביא שכלל גלות ישראל בין העמים ושבירת קומתם של ישראל בכלל חילול ה' וקיבוץ גלויות והחזרת כבודם של ישראל בשבתם בארצם כשאינן עול הגויים עליהם – כקידוש ה' כמאמר הנביא יחזקאל ל"ו פסוקים כ'–ל"ג: "ויבוא אל הגויים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי וגו' אשר חללתם בגויים אשר באתם שם – וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגויים אשר חללתם בתוכם, וידעו הגויים כי אני ה' נאום ה' אלוקים בהתקדשי בכם לעיניהם":

ומפורש נאמר שם – שאין אנו עוסקים בדור זכאי, כמאמר הנביא: "לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קודשי אשר חללתם בגויים אשר באתם שם" ועוד שם: "לא למענכם אני עושה נאום ה' אלוקים יודע לכם, בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל". אנו עוסקים כדברי הנביא שם, בגוי שיש עדיין להסיר את לב האבן ממנו ולתת לו לב בשר, שיש עדיין לזרוק עליו מים טהורים כדי לטהרו מכל

טומאותיו ומכל גלוליו, שצריך נס אלוקי מיוחד, כדי שיעשה תשובה ויתחיל לשמור מצוות – "ועשיתי את אשר בחוקי תלכו ואת מצוותי תעשו ועשיתם אותם – ובכל זאת קיבוץ גלויותיו והושבתו בא", היא בבחינת מניעת חילול ה' וקיום קדוש ה' בעולם.

זה כוחו וזו זכותו של כלל ישראל שעליו דרשו רבותינו (תנחומא פ' תצוה אות ה'): "אין אומה בעולם נהרגת על קדושת שמו ומוסרת עצמה להריגה אלא ישראל".

ויהי רצון שיקויים בהם ובנו מדרשם של חז"ל: כיון שישראל נכנסים שחרית לבתי כנסיות ובתי מדרשות ומיחדים שמו ואומרים שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד – מתקבצין כל מלאכי השרת אצל הקב"ה ואומרים לפניו – אתה הוא עד שלא נברא העולם, אתה הוא משנברא העולם, אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא בעולם הבא, – – – – – קדש את שמך על מקדישי שמך (ובישועתך תרום ותגביה קרננו) (ילקוט שמעוני, תורה, רמז תתלו).